

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Η δωροδοκία από την άποψη της αντεγκληματικής πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στις Συστάσεις προς την Ελλάδα της Επιτροπής (Ομάδας Κρατών) για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης (GRECO)*

ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ

Καθηγήτρια Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
Διευθύντρια του Εργαστηρίου Ποινικών & Εγκληματολογικών Ερευνών
Τακτικού μέλους της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών & Τεχνών

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι να περιγραφεί συνοπτικά το γενικότερο πλαίσιο διεθνών και διευρωπαϊκών υποχρεώσεων που έχει αναλάβει η Ελλάδα σε ζητήματα διαφθοράς, να αποτιμηθεί στη συνέχεια, με κριτικό τρόπο, η βασιμότητα των αλλαγών που προτείνει στις Συστάσεις της η Επιτροπή Greco στις ισχύουσες διατάξεις περί δωροδοκίας κ.λπ., τέλος, δε, να διατυπωθούν ορισμένες γενικότερες παρατηρήσεις ως προς τα κύρια μέτρα, που –κατά τη γνώμη του συγγραφέα– πρέπει να ληφθούν άμεσα για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στη χώρα μας.

I. Εισαγωγικά

Η ποινική καταστολή των πράξεων δωροδοκίας και διαφθοράς¹ βρίσκεται κατά τα τελευταία 20 έτη στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Σειρά Συμβάσεων, Συστάσεων και άλλων νομικών κειμένων προωθήθηκαν για *θεσμοθέτηση* κατά τα έτη αυτά από όλους τους κορυφαίους διεθνείς και διευρωπαϊκούς οργανισμούς, όπως ο ΟΟΣΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο ΟΗΕ. Επίσης και στη χώρα μας η τάση αυτή για αποφασιστική αντιμετώπιση των αδικημάτων δωροδοκίας, όπως άλλωστε και του συναφούς αδικήματος για το ξέπλυμα χρήματος, αποτυπώθηκε όχι μόνο με την υιοθέτηση –συνήθως χωρίς σοβαρές επιφυλάξεις– όλων αυτών των διακρατικών νομικών κειμένων², αλλά και με τη συνεχή συμπλήρωση και τροποποίηση επί το αυστηρότερο των σχετικών διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, κάτι όμως που δοκιμάζει έτσι τα όρια αντοχής του δικαιοκρατικού ποινικού μας συστήματος.

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι πέρα από την προώθηση για θεσμοθέτηση των εν λόγω διακρατικών κειμένων, οι πε-

ρισσότεροι από τους διεθνείς και διευρωπαϊκούς αυτούς οργανισμούς αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία και στον *τρόπο εφαρμογής* τους. Η “Ομάδα Εργασίας για τη Δωροδοκία” (OECD Working Group on Bribery) του ΟΟΣΑ δημοσιεύει έτσι κάθε χρόνο την Εκθεσή της³, η “Ομάδα Επίβλεψης Εφαρμογής” του ΟΗΕ (Implementation Review Group UNCAC) που συγκροτήθηκε τον Νοέμβριο 2009 επί τη βάση του ά. 63 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά της διαφθοράς (ν. 3666/2008) ερευνά στις Εκθέσεις της την αποτελεσματική εφαρμογή της εν λόγω Σύμβασης⁴, η Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα η Κομισιόν διαθέτει από τον Ιούνιο 2011 νέο ελεγκτικό μηχανισμό, με αποστολή τη σύνταξη ανά 2ετία «Εκθέσης της ΕΕ για την αντιμετώπιση της διαφθοράς»⁵, ενώ και η Διεθνής Διαφάνεια διενεργεί ετησίως έρευνα για την κατάταξη των επιμέρους χωρών σε ένα πίνακα-βαρόμετρο με δείκτες διαφθοράς (Global Corruption Barometer)⁶. Κυρίως, όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η δραστηριότητα μιας Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης, της οποίας μάλιστα το όνομα παραπέμπει κατά περίεργο τρόπο στην ιταλική απόδοση της λέξης Έλληνας, δηλ. “GRECO”. Κατ’ ακρίβεια το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει δώσει το όνομα GRECO, σύμφωνα με τη γαλλική απόδοση του όρου, στη λεγόμενη “Ομάδα Κρατών κατά της Διαφθοράς” (Groupe d’ Etats Contre la Corruption) και ειδικότερα σε έναν ελεγκτικό μηχανισμό που δημιουργήθηκε με απόφαση της Επιτροπής Υπουργών την 5.5.1998 και ξεκίνησε να λειτουργεί έναν χρόνο μετά. Σκοπός του ελεγκτικού αυτού μηχανισμού είναι να διαπιστώνεται σε τακτική βάση ο τρόπος και ο βαθμός συμμόρφωσης των επιμέρους 49 σήμερα κρατών-μελών, πρωτίστως στις ρυθμίσεις της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη

* Εισήγηση που έγινε την 31.5.2013 κατά το 6^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων (Αθήνα).

1. Αξιοσημείωτο είναι ότι η λέξη «διαφθορά» έχει εισαχθεί από το 2010 (δυνάμει του ά. 15 § 1 ν. 3849/2010) και στον ισχύοντα Ποινικό Κώδικα (ά. 263 Β), ως η έννοια που περιλαμβάνει το σύνολο σχεδόν των αδικημάτων περί την υπηρεσία, ακόμη δηλ. και αδικημάτων όπως η παραβίαση οικιακού ασύλου (ά. 241 ΠΚ) και η απεργία δημοσίων υπαλλήλων (ά. 247 ΠΚ (!)). Υπενθυμίζεται ότι νομοθετικός ορισμός για την έννοια της διαφθοράς περιέχεται στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη διαφθορά σε θέματα αστικού δικαίου (ά. 2 Ν. 2957/2001, ΚΝοΒ 49: 2001, σελ. 3110). Ως προς άλλες απόπειρες για ορισμό της διαφθοράς βλ. π.χ. *Γρηγ. Λάζου, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 17 επ. και *Χαρ. Δημόπουλου, Η Διαφθορά*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 99 επ., όπου και αναφορά στη μελέτη του Στ. Αλεξιάδη: Προς μια νέα γενιά «Κοινώς Επικίνδυνων Εγκλημάτων»; Το παράδειγμα της διαφθοράς, ΠοινΔικ 2000, 1021-1025: 1023 επ.

2. Νόμοι 2656/1998, 2802/2000, 2803/2000, 2957/2001, 3560/2007, 3666/2008 κ.ά. Πρβλ. και Απόφαση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης από 25.9.2008 για τη σύναψη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς (2008/801/ΕΚ), δημοσιευμένη στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 29.10.2008, σελ. L 287/1.

3. Βλ. OECD Working Group on Bribery, Annual Report 2013 <http://www.oecd.org/corruption/oecdworkinggrouponbribery-annualreport.htm>

4. Βλ. Report of the Implementation Review Group on its third session, held in Vienna from 18 to 22 June 2012. <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/WorkingGroups/ImplementationReviewGroup/18-22June2012/V1254853e.pdf>

5. EU Anti-Corruption Report. Η πρώτη Εκθεση αναμένεται να δημοσιονοηθεί την 28.11.2013· βλ.: http://en.wikipedia.org/wiki/EU_Anti-Corruption_Report και <http://www.transparencyinternational.eu/tag/eu-anti-corruption-report-2013/>

6. Ως προς την Εκθεση περί διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας για τα έτη 2010/2011, βλ.: <http://gcb.transparency.org/gcb201011/>

Διαφθορά σε θέματα Ποινικού Δικαίου της 27.1.1999 (εφεξής: *Ποινική Σύμβαση για τη Διαφθορά*), όπως αυτή επικυρώθηκε από την Ελλάδα με τον νόμο 3560/2007 μαζί με το Πρόσθετο Πρωτόκολλο της⁷, δευτερευόντως, δε, στις ρυθμίσεις της αντίστοιχης Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης σε θέματα Αστικού Δικαίου από 4.11.1999 (νόμος 2957/2001), καθώς επίσης της Σύστασης R (2000) 10 για τους κώδικες συμπεριφοράς δημοσίων υπαλλήλων⁸ και της Σύστασης Rec (2003) 4 για τους Κοινούς Κανόνες ως προς τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και των εκλογικών τους εκστρατειών⁹. Ήδη η Ελλάδα, όντας ιδρυτικό μέλος της GRECO από το 1999 (ο υπογράφων είχε την τιμή να συνεκπροσωπήσει τη χώρα μας κατά την πρώτη αυτή περίοδο), υποβλήθηκε σε τρεις αξιολογήσεις, οι δε σχετικές Εκθέσεις Αξιολόγησης εγκρίθηκαν από την Ολομέλεια της GRECO και δημοσιοποιήθηκαν τον Μάιο 2002, τον Δεκέμβριο 2005 και τον Ιούνιο 2010¹⁰.

II. Κριτική επισκόπηση των επί μέρους συστάσεων της GRECO

Στην παρούσα εισήγηση θα μας απασχολήσει η τελευταία αυτή (3^η) Έκθεση Αξιολόγησης του 2010¹¹ σε συνδυασμό αφενός με τις απαντήσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης στις 27 Συστάσεις που της απευθύνθηκαν (σημαντική εδώ η συμβολή του Προέδρου Πρωτοδικών κ. *Δημοσθένη Στίγγα* και της Πρωτοδίκου κ. *Παναγιώτας Βατικάλου*)¹² και αφετέρου με τη λεγόμενη Έκθεση Συμμόρφωσης που συνόψισε την κατάσταση έως τον Ιούνιο του 2012¹³. Σημειώνεται ότι σε ένα πρώτο μέρος αυτών των Εκθέσεων γίνεται πραγμάτευση των ζητημάτων που αφορούν τις περί δωροδοκίας διατάξεις της ποινικής μας νομοθεσίας και σε ένα δεύτερο μέρος τις διατάξεις για τη διαφάνεια του πολιτικού χρήματος ιδίως κατά τη διάρκεια (προ) εκλογικών εκστρατειών. Στις αναπτύξεις που ακολουθούν, ελλείψει χρόνου, θα γίνει αναφορά μόνο στο πρώτο μέρος αυτών των Εκθέσεων.

7. Το κείμενο και η αιτιολογική έκθεση του νόμου αυτού μπορούν να αναζητηθούν και στον Κώδικα Νομικού Βήματος, τ. 55: 2007, σελ. 946 επ.

8. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/documents/Rec%282000%2910_EN.pdf

9. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2183>

10. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round1/reports%28round1%29_en.asp > Greece

11. GRECO, Third Evaluation Round. Evaluation Report on Greece. Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2) (Theme I), Adopted by GRECO at its 47th Plenary Meeting, Strasbourg, 7-11 June 2010 (Public. Greco Eval III Rep (2009) 9E. Theme I). Βλ. την Έκθεση και στο διαδίκτυο: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3%282012%2910_Greece_EN.pdf και επίσημη ελλην. μτφρ. : <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=FXkrrNPSGp4%3d&tabid=78>

12. Πρόκειται για ένα αχρονολόγητο έγγραφο 9 σελίδων, το οποίο υποβλήθηκε περί τα τέλη 2011 από την Ελληνική Κυβέρνηση προς την GRECO. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το έγγραφο από 19.10.2009, έκτασης 46 σελίδων και με τίτλο «Response from Greece», το οποίο υποβλήθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση προς τεκμηρίωση των θέσεων της πριν από τη σύνταξη της Εκθέσης Αξιολόγησης από την GRECO το επόμενο έτος. Και τα δύο έγγραφα τέθηκαν ευγενώς υπόψη μου από τον Πρόεδρο Πρωτοδικών κ. *Δημοσθ. Στίγγα*.

13. GRECO, Third Evaluation Round. Compliance Report on Greece. Incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2) και Transparency of Party Funding, Adopted by GRECO at its 56th Plenary Meeting, Strasbourg, 20-22 June 2012 (Public. Greco RC-III (2012) 10E). Βλ. την Έκθεση και στο διαδίκτυο: [www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3\(2012\)10_Greece_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round3/GrecoRC3(2012)10_Greece_EN.pdf) και ελλην. μτφρ. <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=AcYY2aVMLAA%3D&tabid=78>

Σε μια πρώτη επιφανειακή ματιά η χώρα μας εμφανίζεται να μην έχει συμμορφωθεί πλήρως παρά μόνο σε μία από τις 27 Συστάσεις της GRECO (Σύσταση IX). Ωστόσο το συμπέρασμα αυτό δεν παρέχει ακριβή εικόνα της πραγματικότητας, πρώτον διότι οι 17 από τις Συστάσεις αυτές αναφέρονται σε ένα μόνο θέμα, δηλ. αυτό του πολιτικού χρήματος, και δεύτερον, διότι πολλές από τις εν λόγω Συστάσεις αφορούν μικρής σημασίας ζητήματα (π.χ. την προσθήκη μιας ή δύο λέξεων στο κείμενο των σχετικών διατάξεων, όπως γίνεται στη Σύστ. V, με προτεινόμενες ρηκτικές συμπληρώσεις στο ά. 159 ΠΚ και στη Σύστ. I για το ά. 236 ΠΚ), ή υπερβαίνουν το θεσμικό πλαίσιο της Ποινικής Σύμβασης κατά της Διαφθοράς (Σύστ. XI και IX). Εξάλλου και από γενικότερη σκοπιά, στην ίδια την Έκθεση Αξιολόγησης 2010 ρητά αναφέρεται (§ 108, σελ. 22) ότι “το νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς [στην Ελλάδα] εμφανίζεται να είναι αρκούτσως περιεκτικό – fairly comprehensive”, και ότι τα προβλήματα ανάγονται περισσότερο στην πολυπλοκότητα αυτής της νομοθεσίας, τις ενίοτε εσωτερικές της αντινομίες ή αποκλίσεις από τα κείμενα διεθνών συμβάσεων και, κυρίως, στη μη ικανοποιητική εφαρμογή της.

Με βάση αυτή τη γενική παρατήρηση χρήσιμο είναι στη συνέχεια να προβούμε σε μια κριτική επισκόπηση των βασικών κατευθύνσεων στις οποίες κινούνται αυτές οι Συστάσεις, ώστε να δημιουργηθεί ένας γόνιμος και κυρίως ψύχραιμος, ισορροπημένος δημόσιος διάλογος για την περαιτέρω συμμόρφωση της χώρας μας σε αυτές τις Συστάσεις. Δεν πρέπει πάντως να λησμονείται ότι η Ποινική Σύμβαση για τη Διαφθορά, μετά τη σχεδόν άνευ επιφυλάξεων επικύρωσή της από την Ελληνική Πολιτεία μαζί με το Πρόσθετο Πρωτόκολλο της δυνάμει του νόμου 3560/2007, αποτελεί όχι απλώς εσωτερικό δίκαιο, αλλά δίκαιο με αυξημένη τυπική ισχύ έναντι των άλλων νόμων (ά. 28 § 1 Συντ. περί ισχύος διεθνών συμβάσεων). Και ότι, επομένως, η διατύπωση του κειμένου αυτής της Σύμβασης, όπως και των άλλων διεθνών κειμένων, συνιστά κατ' ουσίαν ένα κείμενο αναφοράς για τη διαμόρφωση και στη χώρα μας, χωρίς σημαντικές αποκλίσεις, των αντίστοιχων διατάξεων της ποινικής νομοθεσίας περί δωροδοκίας, ιδίως δε, για το υπό θέσπιση Σχέδιο Νέου Ποινικού Κώδικα, που εγκρίθηκε ήδη από την αρμόδια Επιτροπή την 29.10.2011¹⁴ και που πάντως τελεί υπό επεξεργασία σε νέα Επιτροπή υπό τον κ. *Βασ. Μαρκή*, πρ. Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου.

Όπως είναι εύλογο, οι Συστάσεις της GRECO τείνουν εν γένει σε μια διεύρυνση του παραδοσιακού πλαισίου ποινικοποίησης της ελληνικής νομοθεσίας, ώστε να περιληφθούν σ' αυτό και οριακές ή όχι συνήθεις περιπτώσεις, οι οποίες υπό το ισχύον δίκαιο δεν θεωρούνται ως δωροδοκία και παραμένουν ατιμώρητες, όπως π.χ. όταν ένας δημόσιος υπάλληλος ενεργεί εκτός του κύκλου της αρμοδιότητάς του. Από την άλλη, η ελληνική πλειοψηφία είναι επιβεβλημένο να προσπαθεί να κρατεί σταθερές τις βασικές δογματικές αρχές που διέπουν το ισχύον δίκαιο και να προχωρεί σε νομοθετικές παρεμβάσεις μόνο όταν αυτές δεν θίγουν τους πυλώνες του δικαιολογικού μας συστήματος και, κυρίως, όταν δεν ευνοούν την άμεση ηθικοποίηση και ποινικοποίηση ενός κατά το Σύνταγμα μας φιλελεύθερου ποινικού δικαίου. Οι εκατέρωθεν αυτές τάσεις γίνονται σαφέστερες κατά την ανάλυση των Συστάσεων που περιλαμβάνονται στο πρώτο μέρος των Εκθέσεων Αξιολόγησης 2010 και Συμμόρφωσης 2012. Η ανάλυση που ακολουθεί γίνεται με συνοπτικότερη μορφή από ό,τι στις δύο Εκθέσεις και περιλαμβάνει εννέα σημεία, με διαφορετική κατάταξη από εκείνη των Συστάσεων:

(α) Συνιστάται από την GRECO να διασαφηνισθεί με εγκύκλιο ή με σεμινάρια, ότι *δεν αποτελεί προϋπόθεση θεμελίωσης του αξιολογίου η ύπαρξη συμφωνίας των δύο μερών, δωροδότη*

14. Βλ. το κείμενο στον διαδικτυακό τόπο http://www.c00.org/p/blog-page_18.html, ιδίως σελ. 61 επ.

και δωρολήπτη, για την πράξη της δωροδοκίας (Συστ. III). Η υλοποίηση αυτής της σύστασης φαίνεται εκ πρώτης όψεως να έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του ισχύοντος δικαίου αλληλά και της ίδιας της Ποινικής Σύμβασης για τη διαφθορά. Συγκεκριμένα, στο κείμενο του ισχύοντος ά. 235 ΠΚ περί παθητικής δωροδοκίας υπάρχουν μεταξύ άλλων οι λέξεις “δέχεται υπόσχεση”, που δημιουργούν την εντύπωση ότι ο υπάλληλος θα πρέπει να αποδεχθεί την πρόταση που του γίνεται, εν είδει συμφωνίας. Επίσης και στο σχέδιο του νέου Ποινικού Κώδικα 2011 (άρθρο 159) περί δωροληψίας περιλαμβάνεται για τον υπάλληλο η φράση “ή αποδέχεται την υπόσχεση παροχής”, διατύπωση που μπορεί να ερμηνευθεί ότι απαιτεί σύμβαση των δύο μερών κατά το αστικό δίκαιο. Το ίδιο όμως συμβαίνει και με το ά. 3 της Ποινικής Σύμβασης για τη Διαφθορά όπου γίνεται λόγος για “αποδοχή [από τον δημόσιο υπάλληλο] προσφοράς ή υπόσχεσης” μη οφειλόμενου πλεονεκτήματος. Ενδεικνύεται, επομένως, να διευκρινισθεί σε εισαγγελική εγκύκλιο ή με ενημερωτικά σεμινάρια προς δικαστικούς λειτουργούς, ότι για τη θεμελίωση του αξιοποιήσιμου των αδικημάτων περί δωροδοκίας δεν είναι απαραίτητο να γίνει αποδεκτή από τον υπάλληλο μία προσφορά ή υπόσχεση δωροδοκίας, αλλ’ αρκεί εν προκειμένω η περιέλευσή της σε γνώση του τελευταίου, κατά την έννοια του ά. 167 ΑΚ¹⁵.

(β) Συνιστάται να μην αποτελεί στοιχείο αντικειμενικής υπόστασης η τέλεση της πράξης δωροδοκίας εντός του πλαισίου των καθηκόντων και της αρμοδιότητας ενός δημοσίου υπαλλήλου (Συστ. II, VIII) ή ενός μέλους πολιτικού σώματος, Κυβέρνησης κ.λπ. (Συστ. V). Βέβαια κατά το ισχύον δίκαιο, τόσο η ενεργητική όσο και η παθητική δωροδοκία πρέπει να αφορούν σε ενέργεια ή παράλειψη “που ανάγεται στα καθήκοντα του υπαλλήλου ή αντίκειται σε αυτά” (ά. 235 και 236 ΠΚ). Μάλιστα, αποτελεί πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου ότι καθιερύεται λόγος αναίρεσης για έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας εάν στη δικαστική απόφαση περί παθητικής δωροδοκίας δεν διαλαμβάνεται ότι η ενέργεια ή παράλειψη του υπαλλήλου ανάγεται στις υπηρεσιακές του υποχρεώσεις και ότι περιλαμβάνεται μέσα στον κύκλο της αρμοδιότητάς του, όπως αυτή διαγράφεται από τον νόμο ή τον υπηρεσιακό κανονισμό, τις διαταγές ή οδηγίες ή προκύπτει από τη φύση της υπηρεσίας του¹⁶. Με βάση την άκαμπτη αυτή διατύπωση του ισχύοντος δικαίου κρίθηκε από τα Δικαστήριά μας ότι δεν καταλαμβάνονται από τις διατάξεις περί παθητικής δωροδοκίας πράξεις που βρίσκονται έξω από τα υπηρεσιακά καθήκοντα του υπαλλήλου, όπως λ.χ. «εκείνες που γίνονται με χρησιμοποίηση υπηρεσιακής επιρροής ή με ανεπίτρεπτη δραστηριότητα αυτού σε άλλον υπάλληλο, ο οποίος έχει την αρμοδιότητα να ενεργήσει για την πραγματοποίησή τους»¹⁷. Επίσης, δεν θεωρείται ότι συντρέχει αξιόποινη δωροδοκία στην περίπτωση εφοριακού, που λαμβάνει δώρα κατά τη διενέργεια ελέγχου, χωρίς εντολή¹⁸, ή όταν το ελεγχόμενο κατάστημα είναι στην περιφέρεια άλλης ΔΟΥ¹⁹.

15. Πρβλ. ΣυμβΕφεσ 602/1994, Αρμεν 1994, 1418, αλλή και Ν. Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2001, σελ. 231 και 185 επ. Επίσης, δε, Αγγ. Στοϊλα, Σχολιασμός ά. 235 επ. ΠΚ εις: Αρ. Χαράλαμπάκης (επιμ.), Ποινικός Κώδικας. Ερμηνεία κατ’ άρθρο, τ. Β’, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, υπ’ ά. 235, σελ. 249, 263, 298.

16. Πρβλ. ΑΠ 1448/2011, ΠοινΧρ 2012, 439, ΑΠ 9/2010, ΠοινΧρ 2011, 19, ΑΠ 1627/2009, ΠοινΧρ 2010, 560 και ΑΠ 675/2007, ΠοινΧρ 2008, 151 = ΠοινΔικ 2008, 157.

17. Προαναφερθείσα ΑΠ 675/2007, ΠοινΧρ 2008, 151, και ακόμη: ΑΠ 1252/1984, ΠοινΧρ 1985, 315, ΑΠ 1149/1988, ΠοινΧρ 1989, 93.

18. ΑΠ 1252/1984, ΠοινΧρ 1985, 315.

19. ΑΠ 1149/1988, ΠοινΧρ 1989, 93. Πρβλ. Διον. Δ. Σπινέλλη, Εγκλήματα σχετικά με την Υπηρεσία, 1988, 28, με παραπομπές στην ΑΠ 707/1978, ΝοΒ 26, 973 και στην ΟλΑΠ 857/1978, ΠοινΧρ 1979, 46. Πρβλ. γενικότερα τις παρατηρήσεις Θρ. Κονταξή

Θα μπορούσε βεβαίως κανείς να εξετάσει μήπως τέτοιες ενέργειες εντάσσονται στην έννοια της παράβασης καθήκοντος κατ’ ά. 259 ΠΚ. Ωστόσο, και το αδίκημα αυτό προϋποθέτει ότι ο υπάλληλος ενήργησε στο πλαίσιο των καθηκόντων του και της αρμοδιότητάς του²⁰. Γι’ αυτό άλλωστε η νομολογία των δικαστηρίων μας κρίνει ότι δεν υφίσταται παράβαση καθήκοντος όταν π.χ. η διαταγή διακοπής ή μη οικοδομικών εργασιών δεν υπάγεται στην αρμοδιότητα κατηγορουμένης υπαλλήλου²¹, ή όταν η χορήγηση βεβαίωσης για την καταπάτηση ή μη κοινοτικού χώρου δεν εντάσσεται στην αρμοδιότητα ενός Προέδρου Κοινότητας²². Συνακόλουθα στην πράξη ο εμπλεκόμενος σε μορφές αθέμιτης συμπεριφοράς αυτού του είδους, όταν δεν θεωρείται ως συμμετοχος δωροδοκίας, παραμένει συνήθως ατιμώρητος.

Μια άλλη συζητήσιμη λύση θα αποτελούσε να εξαλειφθεί από τη διατύπωση των διατάξεων περί δωροδοκίας η προϋπόθεση για ενέργειες του υπαλλήλου εντός του κύκλου των καθηκόντων του. Αλλή η λύση αυτή προσκρούει τόσο στην παραδοσιακή έννοια της δωροδοκίας, η οποία ανέκαθεν συνδέθηκε με την άσκηση από τον υπάλληλο της ανατεθειμένης σ’ αυτόν κατά τόπο και καθ’ ύλην αρμοδιότητας, όσο και στο ίδιο το κείμενο της Ποινικής Σύμβασης για τη διαφθορά, η οποία στα άρθρα 2 και 3 αυτής περί ενεργητικής και παθητικής δωροδοκίας ρητά προβλέπει ότι η ενέργεια του υπαλλήλου αφορά πράξη ή παράλειψη “κατά την άσκηση των καθηκόντων του”. Επομένως η μόνη δυνατότητα να αντιμετωπισθούν νομικά τέτοιες αθέμιτες μορφές συμπεριφοράς εκτός αρμοδιότητας είναι, κατά τη γνώμη μου, η εισαγωγή στο σχέδιο του νέου Ποινικού Κώδικα αυτοτελούς διάταξης με ανάλογο περιεχόμενο, όπως άλλωστε συμβαίνει ήδη με το ά. 262 ΠΚ ως προς την επίταση του αξιοποιήσιμου για μη υπηρεσιακά εγκλήματα που διαπράττονται από τον υπάλληλο. Γνώμονας για τη διαμόρφωση της νέας αυτής διάταξης θα είναι βέβαια το προστατευτέο έννομο αγαθό των σχετικών με την υπηρεσία εγκλημάτων, δηλ. κατά τη χαρακτηριστική απόφαση ΑΠ 2/2008 (ΠοινΧρ 2008, 828), “η σύννομη, καθαρή, υγιής και ακέραιη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών”²³, ενώ με αντίστοιχο τρόπο θα γίνει και η διαμόρ-

στην ΑΠ 1646/1998, ΠοινΔικ 2000, 19 επ. (= ΠοινΧρ 1999, 932): επίσης Ι. Παπανικολάου, Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία. Νεότερη νομολογία (Δωροδοκία – Δωροληψία), ΠοινΔικ 2000, 9-10. Βλ. περαιτέρω: ΑΠ 1994/2001, ΠοινΔικ 2002, 455 και ΑΠ 1646/1998, ΠοινΧρ 1999, 932.

20. Και κατά τον Ν. Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2001², σελ. 51, «η παράβαση καθήκοντος νοείται τότε μόνο, όταν υπάρχει άσκηση υπηρεσιακών καθηκόντων, που σημαίνει κατά τόπο και ύλη αρμοδιότητα του υπαλλήλου για την τέλεση μιας συγκεκριμένης υπηρεσιακής ενέργειας».

21. ΣυμβΑΠ 691/1984, ΠοινΧρ. 1984, 1015.

22. ΑΠ 1817/1982, ΠοινΧρ 1983, 627· πρβλ. και ΑΠ 613/1983, ΠοινΧρ 1983, 895.

23. Πρβλ. ΑΠ 2686/2008, ΠοινΧρ 2009, 910 και ΑΠ 784/2008, ΠοινΔικ 2009, 169· βλ. επίσης Ν.Ε. Μπιτζιλέκη, Υπηρεσιακά Εγκλήματα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2001², σελ. 165, κατά τον οποίο την ουσία του εννόμου αγαθού στα εγκλήματα δωροδοκίας αποτελεί η ανεπίτρεπτη συναλλαγή μεταξύ πολίτη και υπαλλήλου, καθώς και Διον. Δ. Σπινέλλη, Ποινικό Δίκαιο, Είδ. Μέρος. Εγκλήματα σχετικά με την υπηρεσία, Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1988, σελ. 17 επ., κατά τον οποίο με τα εγκλήματα δωροδοκίας προσβάλλεται η κεντρική ιδιότητα της δημόσιας υπηρεσίας να είναι αδέκαστη, αχρημάτιστη, ώστε να δημιουργείται εμπιστοσύνη των πολιτών σ’ αυτήν (πρβλ. ΑΠ 1445/2007, ΠοινΧρ 2008, 431, κατά την οποία η διάπραξη των εγκλημάτων περί την υπηρεσία προσβάλλει προεκδόντως το γενικότερου ενδιαφέροντος έννομο αγαθό της διατήρησης της εμπιστοσύνης των πολιτών στην καλή λειτουργία και καθαρότητα της υπηρεσίας). Στο πλαίσιο αυτού του προστατευτέου αγαθού ορθά επισημάνθηκε ήδη προ 50ετίας και πλέον από τον Ηλία Γάφο (Το εγκλημα της δωροδοκίας, ΠοινΧρ 1960, 226), ότι «κατά την κρατούσαν άποψη

φωση των διατάξεων για τέτοιες αθέμιτες μορφές δωροδοκίας στα λοιπά κεφάλαια του Ποινικού Κώδικα. Σημειώνεται ότι και στη Γερμανία, ιδίως μετά τη νομοθετική μεταρρύθμιση της 13.8.1997, γίνεται διάκριση αφ' ενός μεταξύ δωροληψίας (§ 332) και ενεργητικής δωροδοκίας (§ 334), όπου χρησιμοποιούνται για τον υπάλληλο οι όροι Diensthandlung (υπηρεσιακή ενέργεια) και Dienstpflichten (υπηρεσιακά καθήκοντα), και αφετέρου μεταξύ αποδοχής ωφελημάτων (Vorteilsannahme – § 331) και παροχής ωφελημάτων (Vorteilsgewährung – § 333), όπου γίνεται χρήση του νοηματικά ευρύτερου όρου Dienstausübung (άσκηση υπηρεσίας), χωρίς δηλ. ο υπάλληλος να έχει εδώ καθ' ύλην και κατά τόπον αρμοδιότητα για τις αθέμιτες ενέργειες στις οποίες προβαίνει²⁴, π.χ. για την έκδοση μιας πολεοδομικής άδειας²⁵.

(γ) Συνιστάται να γίνει ευρύτερη η δυνατότητα τιμώρησης πράξεων από τρίτα πρόσωπα, όπως μεσάζοντες ή εμπλεκόμενοι τρίτοι (Συστ. IV, V), καθώς και από όσους προσφέρονται για άσκηση επιρροής (Συστ. VIII). Ειδικότερα στην Έκθεση Αξιολόγησης επισημαίνεται εν πρώτοις ότι η παροχή ωφελημάτων επί δωροδοκίας δικαστή κατ' ά. 237 § 3 ΠΚ δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε όσους εκτελούν δικαστικά ή διοικητικά καθήκοντα και σε οικείους τους, αλλά και σε οποιονδήποτε τρίτο που μεσολαβεί γι' αυτή τη δωροδοκία, σύμφωνα και με τη γενική διατύπωση των ά. 2 επ. της Ποινικής Σύμβασης για τη διαφθορά²⁶. Επίσης και για το ά. 159 ΠΚ προτείνεται από την Έκθεση Αξιολόγησης να τιμωρούνται και όσοι τρίτοι μεσολαβούν είτε για να παράσχουν δώρα σε βουλευτές, μέλη συμβουλίων τοπικής αυτοδιοίκησης κ.τ.ό., είτε για να δεχθούν από την πλειορτία των βουλευτών ή άλλων μελών πολιτικών σωμάτων τέτοιες παροχές. Με τις διατάξεις του Σχεδίου νέου Ποινικού Κώδικα το πρόβλημα όσον αφορά τη δωροδοκία δικαστή (ά. 137) δεν

επί του προκειμένου δεν ενδιαφέρει κυρίως αν ο υπάλληλος κατά την εκτέλεση της υπηρεσιακής πράξεως παρέβη ή όχι το καθήκον του, αλλά αν κατ' αυτήν εμπορεύθη την υπηρεσιακή του θέση». Επίσης και κατά τον *Mix. Margarítu*, σε συνεργ. με *Αντ. Μαργαρίτη*, Ποινικός Κώδικας. Ερμηνεία – Εφαρμογή, Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2009², σελ. 627, «κοινό χαρακτηριστικό [των εγκλημάτων σχετικά με την υπηρεσία] δεν είναι η υπαλληλική ιδιότητα αλλά, ότι στρέφονται κατά της υπηρεσίας».

24. Υπενθυμίζεται ότι και στην Ελλάδα γίνεται διάκριση μεταξύ αφενός *υπαλληλικών καθηκόντων*, που περιλαμβάνουν το σύνολο των γενικών καθηκόντων τα οποία έχει, σύμφωνα με τον νόμο, κάθε υπάλληλος (π.χ. κανονική προσέλευση του υπαλλήλου στην εργασία), και αφετέρου *υπηρεσιακών καθηκόντων*, που καλύπτουν ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, το οποίο έχει ανατεθεί λόγω αρμοδιότητας στον υπάλληλο για να εκφράζει τη βούληση της Πολιτείας στον τομέα της δραστηριότητάς του. Ποινική ευθύνη του υπαλλήλου ανακύπτει μόνο στη δεύτερη περίπτωση, όταν δηλ. ο υπάλληλος ενεργεί ως όργανο του Κράτους, άρα ως εκφραστής της πολιτειακής βούλησης, μέσα στον κύκλο της καθ' ύλην και κατά τόπον αρμοδιότητάς του. Αντιθέτως στην πρώτη περίπτωση, κατά το ελληνικό δίκαιο, ο υπάλληλος φέρει μόνο πειθαρχική ευθύνη· βλ. *Αλ. Π. Κωστάρα*, Ποινικό Δίκαιο. Επιλογές Ειδικού Μέρους, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012³, υπ' ά. 259, αρ. 10, 14, σελ. 263 επ.

25. Βλ. *G. Heine*, σχολιασμός της § 331 StGB, αριθμ. 9 στο έργο *A. Schönke / H. Schröder* (Hrsg.) *Strafgesetzbuch Kommentar*, München: C.H. 2010²⁸, σελ. 2906, με παραπομπή και στην απόφαση BGH 3:1952, 145 επ. και *Th. Fischer*, *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, München: Beck'sche Kurz Kommentare 2011 (58^ο έκδ. του σχολιασμένου ΠΚ των Dreher/Tröndle), § 331 αρ. 6, σελ. 2328.

26. Άλλωστε αρχικά η λέξη "οικείος" υπήρχε και στις βασικές διατάξεις περί δωροδοκίας (ά. 235 § 2 και ά. 236 § 2 ΠΚ) αλλά απαλείφθηκε στη συνέχεια, χωρίς όμως να γίνει αυτό και για τη διάταξη περί δωροδοκίας δικαστή του ά. 237 § 2 ΠΚ (προφανώς από αβλεψία του νομοθέτη): βλ. *Χρ. Γ. Δέδε*, Ποινικών Δικαιον, Ειδ. Μέρος: Εγκλήματα περί την Υπηρεσίαν, Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1983, σελ. 41.

φαίνεται να διευθετείται, ενώ και το πρόβλημα δωροδοκίας μελών πολιτικών σωμάτων (ά. 126) μόνον εν μέρει ρυθμίζεται ως προς μεσάζοντες ή εμπλεκόμενους τρίτους. Εξάλλου, ως προς το αδίκημα της προσφοράς για άσκηση επιρροής, αυτό ρυθμίζεται πράγματι ανεπαρκώς από το ισχύον δίκαιο, δηλ. αφενός από τον παρωχημένο ήδη ν. 5227/1931 (ά. 11) και αφετέρου από το ά. 6 του ν. 3560/2007, που αφορά όμως μόνο ξένους αξιωματούχους και ποινικοποιεί μόνο την παροχή ή προσφορά μη οφειλόμενων οικονομικών ανταλλαγμάτων. Επίσης, υπάρχει και η ειδική διάταξη του ά. 4 Ν. 3213/2003 περί πόθεν έσχες, που τυποποιεί την εμπορία επιρροής εκ μέρους, inter alia, πολιτικών προσώπων, δικαστικών ή εισαγγελικών λειτουργών, τραπεζιτών και μετόχων ή εταιρών ραδιοτηλεοπτικών εταιρειών ή δημοσιογράφων, όταν αυτοί αποκτούν ή προσπορίζουν σε τρίτο περιουσιακό όφελος επωφεληόμενοι της ιδιότητάς τους. Ήδη με το ά. 161 του Σχεδίου νέου Ποινικού Κώδικα επιχειρείται ο εκσυγχρονισμός αυτών των ρυθμίσεων, αλλά παραμένουν ελλείψεις ως προς το είδος των ανταλλαγμάτων και την εμπλοκή τρίτων μεσαζόντων ή ωφελουμένων.

(δ) Συνιστάται να γίνει ευρύτερη η δυνατότητα τιμώρησης *αλληλοπατών αξιωματούχων*, έστω δηλ. και όταν αυτοί δεν προέρχονται από χώρα που έχει επικυρώσει την Ποινική Σύμβαση για τη διαφθορά, όπως αντιθέτως αναφέρει με περιοριστικό τρόπο το ά. 4 του ν. 3560/2007 (Συστ. VII). Με το Σχέδιο του νέου Ποινικού Κώδικα επιδιώχθηκε η διευθέτηση αυτού του ζητήματος μέσω των ά. 126 § 5, 137 § 3 και 159 § 3. Ωστόσο οι διατάξεις αυτές, κατά ρητή πρόβλεψη αυτού του Σχεδίου, μπορούν να εφαρμόζονται μόνον υπό ορισμένες προϋποθέσεις, και δη υπό τον όρο της αμοιβαιότητας, ενώ τέτοια επιφύλαξη δεν έγινε από την Ελλάδα κατά την επικύρωση της Σύμβασης²⁷.

(ε) Συνιστάται επίσης να επιτρέπεται η *ποινική δίωξη νυν και πρώην μελών της Κυβέρνησης χωρίς τη σύντομη αποσβεστική προθεσμία των πέντε το πολύ ετών από τη διάπραξη του αδικήματος*, που ισχύει μάλιστα ακόμη και για *κακουργήματα* (Συστ. X)²⁸. Εδώ βεβαίως τα περιθώρια βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου είναι πράγματι περιορισμένα, καθώς η μεταβολή αυτής της ρύθμισης προϋποθέτει τροποποίηση διατάξεων του Συντάγματος, και δη του ά. 86, τούτο, δε, έστω και αν προ καιρού ο ν. 3961/2011 περί ευθύνης υπουργών επεχείρησε

27. Σημειώνεται ότι στην περίπτωση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης, κατ' ά. 10 § 2 στοιχ. ζ Ν. 3251/2004, η εκτέλεσή του επιτρέπεται στη χώρα μας χωρίς έλεγχο του διττού αξιοποιήσιμου για 32 κατηγορίες εγκλημάτων (μεταξύ αυτών για εγκλήματα διαφθοράς και δωροδοκίας), όπως αυτά ορίζονται από το δίκαιο του κράτους έκδοσης του εντάλματος, εφόσον όμως αυτά τιμωρούνται με συγκεκριμένο ύψος ποινής ή μέτρου ασφαλείας, δηλ. έως τρία έτη· βλ. για την ερμηνεία αυτού του νόμου π.χ. *Ηλ. Αναγνωστόπουλου*, Η έννοια της "δίωξης" στα άρθρα 11 εδ. ν' και 12 εδ. α' του Ν. 3521/2004, *ΠοινΧρ* 2005, 855 επ., *Ιωάννης Κυριτσάκης*. Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αρχή του διττού αξιοποιήσιμου, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2009 passim και σελ. 159 επ. και *Χρ. Μυλωνόπουλου*, Η κατάργηση του διπλού αξιοποιήσιμου ως κατάχρηση δικαιώματος και η νομολογία του ΔΕΚ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης ΠΛογ 2007, 1 επ. Βλ. *Dimitris Triantafyllou*, "Ne bis in idem" und Europäischer Haftbefehl, στον Τιμητ. Τόμο: Professor Dr. Christos Dedes in memoriam. Gedächtnisschrift zu Ehren von Prof. Dr. Chr. Dedes, Athen: Ant. N. Sakkoulas, 2013, 277 επ. και *Ηλία Αργυρονήσιου*, Η ιδιωτική και δημόσια διαφθορά ως έγκλημα αθεμίτου ανταγωνισμού, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 299 επ.

28. Αξιοσημείωτο είναι ότι και η Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος σε σχετικό κείμενο της που δημοσιεύθηκε στα "Ποινικά Χρονικά" 2009, σελ. 672, σημειώνει, μεταξύ άλλων, ότι «το συνταγματικό – νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τον έλεγχο της ποινικής ευθύνης υπουργών (...) είναι ανεπαρκές και ενέχει ουσιαστικά ελλείμματα ως προς την αποτελεσματικότητά του, ενώ παράλληλα έρχεται σε αντίθεση με τη θεμελιώδη διάταξη του άρθρου 4 του Συντάγματος περί ισότητας όλων των πολιτών έναντι του κράτους».

να βελτιώσει κάπως την κατάσταση. Γεγονός είναι πάντως, όπως παρατηρείται και στην απάντηση της Ελληνικής Κυβέρνησης προς την GRECO, ότι ήδη επιχειρείται από τις δικαστικές αρχές η παράκαμψη αυτού του συνταγματικού αναχώματος μέσω της εφαρμογής των διατάξεων περί ξεπλύματος χρημάτων και περί ανακριβούς δήλωσης πόθεν έσχες, αδικημάτων που θεωρούνται ότι δεν τελούνται κατά την άσκηση από τους Υπουργούς των καθηκόντων τους²⁹.

(στ) Συνιστάται να μην προβλέπεται η αναβολή ή αναστολή της ποινικής δίωξης από την εκτελεστική εξουσία, κατ' ά. 30 § 2 ΚΠΔ, για ποινικά εγκλήματα, καθώς και για εγκλήματα από τα οποία μπορούν να διαταραχθούν οι διεθνείς σχέσεις του Κράτους (Συστ. XI). Ειδικότερα θεωρείται από την Έκθεση Αξιολόγησης ότι με τη ρύθμιση αυτή η χώρα μας εκκρίνει το λάθος μήνυμα ως προς την αποφασιστικότητα της να αντιμετωπίσει τις πράξεις διαφθοράς σε διεθνές επίπεδο. Θα πρέπει ωστόσο εδώ να υπογραμμισθεί ότι η Σύσταση αυτή όχι μόνο δεν εδράζεται στην Ποινική Σύμβαση για διαφθορά του Συμβουλίου της Ευρώπης (στην Έκθεση Αξιολόγησης γίνεται απλώς αναφορά σε κάποια σύσταση του ΟΟΣΑ), αλλά και έρχεται σε αντίθεση με ρητή επιφύλαξη της Ελληνικής Πολιτείας, στο ά. 14 ν. 3560/2007 ότι "μπορεί να αρνηθεί τη δικαστική συνδρομή αν το αίτημα του κράτους μέλους αφορά αδίκημα, το οποίο θεωρεί ως πολιτικό". Πάρα ταύτα, η Ελληνική Κυβέρνηση προχώρησε με το ά. 2 ν. 2656/1998 και 2 § 4 ν. 3666/2008 σε ρητή εξαίρεση του ά. 30 § 2 ΚΠΔ όσον αφορά το αδίκημα της δωροδοκίας αλληλοδαπών αξιωματούχων που εμπλέκονται σε διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές.

(ζ) Συνιστάται να καταργηθεί η διάταξη του ά. 236 § 3 ΠΚ περί ενεργητικής δωροδοκίας και η διάταξη του ά. 237 § 4 ΠΚ περί δωροδοκίας δικαστή, κατά τις οποίες οι πράξεις αυτές μένουν αιμώρητες αν ο υποσχόμενος ή παρέχων τα ωφελήματα με δική του θέληση και πριν εξετασθεί για την πράξη, την αναγγείλει σε αρμόδια αρχή, οπότε του επιστρέφεται και το ωφέλημα που έδωσε (Συστ. IX). Η Επιτροπή Αξιολόγησης της GRECO θεωρώντας ότι η απόδοση του ωφελήματος δεν πρέπει να γίνεται αυτόματα, αλλά να υπόκειται σε δικαστική κρίση, ενώ και σε γενικότερο επίπεδο διατύπωσε τις επιφυλάξεις της μήπως η διάταξη αυτή αποτελέσει αντικείμενο εκβιασμού εκ μέρους του δωροδότη και μήπως ακόμη δεν μπορεί να βοηθήσει στον περιορισμό της διαφθοράς. Βέβαια και εδώ η Επιτροπή Αξιολόγησης εξέφερε προσωπικές κρίσεις, χωρίς να στηρίζεται σε αντίστοιχη ρύθμιση της Ποινικής Σύμβασης για τη διαφθορά. Από την πλευρά της, η Ελληνική Κυβέρνηση προέβη σε κατάργηση των διατάξεων αυτών για έμπρακτα μετάνοια, δυνάμει του ά. 22 εδ. γ' ν. 3849/2010, χωρίς όμως η κατάργηση αυτή να γίνει και για το συναφές ά. 5 του ν. 3560/2007! Πρόκειται για τη μόνη φορά κατά την οποία η Επιτροπή Αξιολόγησης της GRECO θεώρησε το 2012 ότι ικανοποιήθηκε πλήρως μία σύστασή της, αν και είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι ο Έλληνας νομοθέτης, ταυτόχρονα με την κατάργηση των προαναφερθεισών διατάξεων, εισήγαγε (με το ά. 15 § 1 Ν. 3849/2010) στον Ποινικό Κώδικα νέο άρθρο, το ά. 263Β' ΠΚ, με το οποίο καθορίζονται μέτρα επιείκειας και προστασίας για πρόσωπα που συμβάλλουν στην

29. Βλ. Δικαστ. Συμβούλιο άρ. 86 § 4 Συντ., αριθμ. 1/2011, ΠoinXp 2011, 576 επ., 579 (Υπόθεση *Τσοχατζόπουλου* κ.λπ.), ως προς δε την καταδίκη για νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα έχει κριθεί ότι είναι αδιάφορο εάν το βασικό έγκλημα έχει υποκύψει σε παραγραφή (βλ. ΣυμβΑΠ 2035/2009, ΠoinXp 2010, 728 = ΠΛογ 2009, 1122 και ΣυμβΕφΑθ 1943/2010 [Υπόθεση *Μαντέλη* το Βούλευμα τέθηκε υπ' όψη μου ευγενώς από τον Δικηγόρο του κ. *Ιωάννη Ηρειώτη*, αλλά δημοσιεύθηκε και στην ΠoinΔικ 2011, 961]· πρβλ. και ΣυμβΑΠ 570/2006, ΠoinXp 2007, 317 επ., όπου και αυτοτελείς συναφείς μελέτες του *Κωνστ. Χατζηκώστα*, αυτόθι, 583 επ., καθώς και του *Γ. Δημήτρηνα*, αυτόθι, 392 επ.).

αποκάλυψη πράξεων διαφθοράς ακόμη και όταν έχει ασκηθεί κατά των προσώπων αυτών ποινική δίωξη³⁰.

(η) Συνιστάται να υπάρξει νομοθετική ενοποίηση και απλοποίηση εντός του Ποινικού Κώδικα όλων των περί δωροδοκίας διατάξεων για τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα (Συστ. I). Η σύσταση αυτή φαίνεται δικαιολογημένη, καθώς, όπως σημειώθηκε ήδη, το όλο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο περί δωροδοκίας παρουσιάζει περιπλοκότητα, ενίοτε, δε, αντινομίες, αλλά και αποκλίσεις από τα διεθνή κείμενα. Επιπλέον, σειρά διατάξεων που αφορούν αλληλοδαπούς αξιωματούχους βρίσκονται εγκατεστημένες σε νόμους που επικυρώνουν διεθνείς συμβάσεις περί διαφθοράς και που επομένως δεν είναι εύκολα προσπελάσιμες στους εφαρμοστές του δικαίου (στο αγγλικό κείμενο της Έκθεσης Αξιολόγησης το θεσμικό αυτό πλαίσιο χαρακτηρίζεται [§ 109, σελ. 22] ως "not user-friendly, even for specialized practitioners"). Βέβαια, οι ελλείψεις αυτές θεραπεύονται έως ένα βαθμό με το Σχέδιο νέου Ποινικού Κώδικα και ειδικότερα με τις διατάξεις του ά. 126, 137, 159, 160 και 161. Ωστόσο, στις διατάξεις αυτές δεν περιλαμβάνονται, όπως επισημαίνεται στην Έκθεση Συμμόρφωσης της GRECO (σελ. 3, § 10), η δωροδοκία του ιδιωτικού τομέα, που όμως αποτελεί ήδη ισχύον δίκαιο³¹ και όπου ως έννομο αγαθό θα πρέπει να θεωρείται, κατά τη γνώμη μου, το ακέραιο και αδέκαστο των συναλλαγών στον ιδιωτικό τομέα³². Περαιτέρω, παραμένουν εκτός αυτής της νομοθετικής ενοποίησης πολλές διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων που αφορούν ενέργειες δωροδοκίας, όπως ιδίως ο ν. 1608/1950 (ά. 1 § 1) περί καταχρασιών του Δημοσίου, ο ν. 3691/2008 (ά. 3 στοιχ. γ', δ', ε') για τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες ("ξέπλυμα βρόμικου χρήματος") και ο ν. 2190/1920 (ά. 59 περ. α') περί Ανωτύμων Εταιρειών, ο ν. 2725/1999 (ά. 132 § 1) για τον ερασιτεχνικό και επαγγελματικό αθλητισμό, κ.λπ.³³ Επίσης πολλές άλλες διατάξεις περί δωροδοκίας ευρίσκονται σε νομοθετήματα που αφορούν διεθνείς συναλλαγές (π.χ. ά. δεύτερο παρ. 2 του Ν. 3666/2008, ά. πέμπτο του ίδιου νόμου, ά. τρίτο Ν. 2802/2000 κ.λπ.).

30. Για την ερμηνεία της διάταξης αυτής πρβλ. *Αγγ. Στούλα*, Σχολιασμός ά. 263 Β ΠΚ εις: *Αρ. Χαραλαμπίδης* (επιμ.), Ποινικός Κώδικας. Ερμηνεία κατ' άρθρο, τ. Β', Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 630 επ.

31. Βλ. ά. 5 ν. 3560/2007 ("ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα"), ά. 21 της Σύμβασης ΟΗΕ για τη διαφθορά (ν. 3666/2008) και Απόφαση-Πλαίσιο 2003/568 ΔΕΥ του Συμβουλίου της ΕΕ από 22.7.2003 (Official Journal of the European Union, 31.7.2003, L 192/55).

32. Πρβλ. και ΠλημΑθ 471/2011, ΠoinXp 2011, 305 (υπόθεση διαρροής θεμάτων κατά τις εξετάσεις για το Διεθνές Απολυτήριο - IB), όπου αναφέρεται ότι ο νομοθέτης, κατά την τυποποίηση των εγκλημάτων της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα, επέλεξε ως αντικείμενο προστασίας την υποχρέωση πίστης του εργαζόμενου έναντι του εργοδότη (δηλαδή του ιδιωτικού φορέα) και ότι στο επίκεντρο των εγκλημάτων αυτών βρίσκεται μια παράνομη συναλλαγή ανάμεσα στον εργαζόμενο στον ιδιωτικό φορέα και σε κάποιο τρίτο. Επίσης, κατά την αιτιολογική έκθεση (explanatory report) της Ποινικής Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης (<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/173.htm>), η ποινικοποίηση της δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα επιδιώκει να εξυπηρετήσει τρεις σκοπούς: α) την προστασία της πίστης και της εμπιστοσύνης στις ιδιωτικές συναλλαγές, β) την προστασία του θεμιτού/δικαίου ανταγωνισμού (fair competition) και γ) τη διατήρηση της ποινικής προστασίας σε τομείς δραστηριοτήτων οι οποίοι μέχρι πρότινος αποτελούσαν αντικείμενο κρατικών παροχών αλλά μέσω της ιδιωτικοποίησης μεταφέρονται σταδιακά στη διαχείριση ιδιωτικών επιχειρήσεων.

33. Πρβλ. *Charis Papacharalambous*, Griechenland εις: *Albin Eser / Barbara Huber* (Hrsg.), Korruptionsbekämpfung durch Strafrecht, Freiburg/Br.: Max-Planck-Institut für Strafrecht, 1997, σελ. 169-211: 184 επ.

(θ) Συνιστάται τέλος, να ληφθούν μέτρα για αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των σχετικών περί δωροδοκίας διατάξεων και για ταχύτερη και δραστικότερη εφαρμογή τους σε συνδυασμό με βελτίωση και καλύτερο συντονισμό των ηλεκτρικών μηχανισμών (Συστ. VI). Η σύσταση αυτή είναι, κατά τη γνώμη μου, η ουσιαδέστερη για την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ελληνικό χώρο. Ενώ δηλ. οι προαναφερθείσες άλλες συστάσεις έχουν ένα κατά βάση νομοτεχνικό χαρακτήρα και στοχεύουν απλώς σε μίαν εναρμόνιση του ελληνικού δικαίου με την Ποινική Σύμβαση για τη διαφθορά ή άλλα διεθνή κείμενα, η προκείμενη σύσταση θέτει, θα έλεγα, τον δάκτυλο εις τον τύπον των ήλων και ανιχνεύει τον πραγματικό λόγο για τον οποίο η διαφθορά στην Ελλάδα εξακολουθεί να παραμένει ανίκητη – την αδυναμία δηλ. των ελληνικών αρχών να οργανώσουν με επιτυχία την εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας περί διαφθοράς.

III. Ορισμένες γενικότερες σκέψεις για αντιμετώπιση της διαφθοράς από την άποψη της αντεγκληματικής πολιτικής

Η τελευταία αυτή σύσταση μου παρέχει την ευκαιρία να επεκταθώ εν συντομία και στα γενικότερα μέτρα που ενδείκνυται να ληφθούν για καταπολέμηση της διαφθοράς στη χώρα μας, μέτρα που ανέλιξα άλλωστε διεξοδικότερα σε σχετική εισήγησή μου προ διετίας σε Ημερίδα που συνδιοργάνωσε το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών σε συνεργασία με τον Συνήγορο του Πολίτη και την Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος³⁴. Στην εισήγησή μου εκείνη είχα υποστηρίξει ότι κύριος παράγοντας διαφθοράς είναι το υπερτροφικό κράτος, το οποίο συντηρείται αμείωτο από τα ληγόμενα κόμματα εξουσίας, ώστε να αποτελεί εκ μέρους τους μια συνεχή δεξαμενή ψηφοθηρίας. Επιπλέον το κράτος αυτό διευκολύνει και διαχέει συστημικά προς όλες τις κατευθύνσεις τη διαφθορά³⁵ με την εν πολλοίς ευνοιοκρατική πρόσληψη και προαγωγή σε διευθυντικές θέσεις ανθρώπων πρόθυμων να εξυπηρετούν τις πελατειακές σχέσεις των πολιτικών³⁶, αλλιώς και με την υπερβο-

λική διακριτική ευχέρεια υπαλλήλων του να ερμηνεύουν κατά το δοκούν ή και κατά το συμφέρον τους τις επικαλυπτόμενες ή αντιφατικές διατάξεις των νόμων.

Εν όψει αυτών των δεδομένων, πρωταρχικό και θεμελιώδες προληπτικό μέτρο για την αντιμετώπιση του προβλήματος της διαφθοράς είναι αναμφίβολα η μείωση του κρατικού παρεμβατισμού και δη προς τέσσερις συναφείς μεταξύ τους κατευθύνσεις:

(α) *τήρηση ή και ενίσχυση αντικειμενικών κριτηρίων για αξιολογικές προσλήψεις και προαγωγές στο Δημόσιο*, όπως γίνεται π.χ. με τις προσλήψεις μέσω ΑΣΕΠ (ν. 2190/1994).

(β) *δημιουργία διαδικασιών μέσω των οποίων να αποφεύγεται η απ' ευθείας επαφή υπαλλήλου και εξυπηρετούμενου πολίτη σε υπηρεσίες όπου φαίνεται να επιπολάζει η διαφθορά* – π.χ. μέσω περαιτέρω επέκτασης του θεσμού των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών σε θέματα Εφοριών και Πολεοδομιών, ή μέσω ηλεκτρονικής υποβολής των φακέλων.

(γ) *απλοποίηση, "αντικειμενικοποίηση" και νομική αποσαφήνιση – με νομοθετικές ρυθμίσεις ή και εγκυκλίου – του αντικειμένου των συναλλαγών που διενεργούν οι πολίτες με το Δημόσιο*, όπως συνέβη με τον προσδιορισμό της αντικειμενικής αξίας των ακινήτων (ά. 41 ν. 1249/1982 και ά. 14 ν. 1473/1984).

(δ) *περιορισμός των περιπτώσεων γραφειοκρατικών διαδικασιών* – π.χ. λιγότερα προαπαιτούμενα έγγραφα, μείωση υπογραφών, περισσότερο ξεκάθαρες αρμοδιότητες για τον κάθε υπάλληλο και μικρότερα περιθώρια στη διακριτική του ευχέρεια.

Τα ανωτέρω μέτρα, παρά τον γενικό τους χαρακτήρα, αφορούν πρωτίστως τη ληγόμενη ελάσσονα διαφθορά (petty corruption), αυτήν δηλ. που εμπλέκει ευρύτερες κοινωνικές ομάδες και έχει ως αντικείμενο τη συναλλαγή με ωφελήματα μικρής σχετικά αξίας, π.χ. το λεγόμενο "γρηγορόσημο", που μάλιστα αναφέρεται και στην Έκθεση Αξιολόγησης της GRECO ως ... "speed stamp" (§ 115, σελ. 25)³⁷.

Ωστόσο πέρα από τα μέτρα αυτά, ο αγώνας κατά της διαφθοράς είναι αυτονόητο ότι πρέπει να διεξαχθεί και κατά της λεγόμενης μείζονος ή υψηλής διαφθοράς (grand corruption)³⁸.

34. Βλ. τα Πρακτικά αυτής της Ημερίδας: *N.E. Κουράκης / Κ.Δ. Σπινέλλη / Π. Ζαγούρα* (επιστ. επιμ.), Διαφάνεια & Καταπολέμηση της Διαφθοράς, Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλης, 2012, 199-314)· πρβλ. και αντίστοιχο κείμενό μου στην αγγλική: *Nestor Courakis / Gr. Mannozi*, *Confronting Corruption in Greece and Italy*, εις: Professor Dr. Christos Dedes in memoriam, Athens-Komotini: Ant. N. Sakoulas, 2013, 11-44. Σύντομες αλλά ουσιαστικές προτάσεις για ληπτέα μέτρα κατά της διαφθοράς έχουν γίνει επίσης, μεταξύ άλλων, από τον αείμνηστο Καθηγητή *Ιωάννη Μανωλεδάκη* (τίτλος μελέτης: Η αντιμετώπιση της διαφθοράς είναι θέμα πολιτικής βούλησης), στο περ. Νομικά Χρονικά, Μάιος-Ιούνιος 2008, σελ. 1-2, καθώς επίσης από τον Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης κ. *Λεάνδρο Ρακιντζή* και από τον Πρόεδρο της Διεθνούς Διαφάνειας – Ελλάς κ. *Κώστα Μπακούρη*, κατά τη διάρκεια της προαναφερθείσας Ημερίδας (βλ. τα Πρακτικά αυτής της Ημερίδας, αντίστοιχα σελ. 215 επ., 221 επ.). Πολύ χρήσιμες για την καταπολέμηση της διαφθοράς σε χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπως η Ρουμανία, η Κροατία, το Μαυροβούνιο, η Αλβανία και η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, είναι και οι επιστημονικές/δράσεις που περιλαμβάνονται στην έκδοση του Συμβουλίου της Ευρώπης: *SPAI (Stability Pact Anti-corruption Initiative)*, *Anti-corruption measures in South-eastern Europe*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, September 2001, ιδίως σελ. 173 επ. Ως προς την κατάσταση και τις εφαρμοζόμενες πολιτικές στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης και στην Ιαπωνία βλ. *Donatella Della Porta / Yves Mény*, *Democracy and Corruption in Europe*, London-Washington: Pinter, 1997.

35. Πρβλ. για τη «διάχυση» αυτή της διαφθοράς σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας υπό μορφή «γάγγραινας» στο έργο: *Gaspard Koenig*, *Il fascino discreto della corruzione*, Milano: Bompiani, 2010, σελ. 50 επ.

36. Για το θέμα αυτό ως παράγοντα διαφθοράς βλ. και *Γιώργου*

Καούρα, Πολιτική Διαφθορά: Πελατειακές Σχέσεις και Δημόσια Σχέση, εις: *Αλέξανδρος Π. Νικολοπούλου* (επιμ.), Κράτος και Διαφθορά, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1998, σελ. 193-205.

37. Για νομολογιακές αποφάσεις ως προς το "γρηγορόσημο" βλ. π.χ. ΑΠ 1271/1984, ΠοινΧρ 1985, 322 και ΑΠ 1277/1977, ΠοινΧρ 1978, 347. Βλ. και οχτ. αναπτύξεις για το θέμα αυτό από τον *Τηλ. Φιλιππίδη* στη μελέτη του «Δωροδοκία χάριν νομίμων πράξεων», εις: Τιμητικός Τόμος υπέρ Ηλία Κυριακοπούλου, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 903-938: 924 και σημ. 59.

38. Ισως μάλιστα η καταπολέμηση της υψηλής διαφθοράς να έχει προτεραιότητα έναντι της λεγόμενης ελάσσονος διαφθοράς, τόσο λόγω του σαθρού παραδείγματος που δίνουν με τις πράξεις τους οι διεφθαρμένοι αξιωματούχοι προς το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, όσο και λόγω της δοσιότητας των μέσων τα οποία χρησιμοποιούν, της πληθώρας των θυμάτων τους και της απληστίας τους στην επιδίωξη και επίτευξη των στόχων τους. Γενικότερα η οικονομική εγκληματικότητα δημιουργεί στην κοινωνία πολύ περισσότερα προβλήματα και κινδύνους από την απλή εγκληματικότητα, όπως άλλωστε είχαν επισημάνει ήδη προ 120 περίπου ετών δύο επιφανείς εκπρόσωποι της πνευματικής μας ζωής, δηλ. ο *Εμμαν Ροϊδης* και ο *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης*: Ο πρώτος, στο διήγημά του «Άγιος Σώστης», δημοσιευμένο στο περ. «Παρνασσός» το 1891, κάνει λόγο για ουδέποτε σχεδόν τιμωρούμενους τραπεζίτες, που επιφέρουν ανυπολόγιστη ζημία ζωής ή χρημάτων σε τεράστιο αριθμό θυμάτων, ενώ και ο δεύτερος στο διήγημά του «Οι χαλασοχώρηδες», που δημοσιεύθηκε στην εφημ. «Ακρόπολις» τον Αύγουστο 1892, τονίζει (κεφ. ΙΑ') ότι «μεταξύ των δύο αντιπάλων, μετερχομένων την αυτήν διαφθοράν, θα επιτύχει εκείνος, όστις ευπρεπέστερον φορεί το προσωπίον κι' επιδειξύτερον τον κόθορον» (πρβλ. *Νικ. Α.Ε. Καλοσπύρου*, Παπαδιαμάντης. Επιλογή από το έργο του, Αθήνα: Στιγμή, 2005, σελ. 56 επ. και *Σαρ. Καργάκου*, Πολιτική Σκέψη του Παπαδιαμάντη, Αθήνα: Αρμός, 2003,

Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της μορφής διαφθοράς είναι η εμπλοκή σ' αυτήν ανώτερων ή ανώτατων κρατικών αξιωματούχων, πολιτικών, δημοσιογράφων κ.λπ., οι οποίοι λαμβάνουν από τους ενδιαφερόμενους μεγάλα ποσά, τις λεγόμενες "μίζες", ως αντάλλαγμα για τη συμβολή τους στην έγκριση εξοπλιστικών προγραμμάτων, παραγγελιών ιατρικού εξοπλισμού και φαρμάκων, ανάθεσης δημοσίων έργων κ.λπ.³⁹ Συνήθως στις υποθέσεις αυτές προσφέρουν τις υπηρεσίες τους και μεσάζοντες, οι οποίοι παρέχουν τη λεγόμενη άσκηση επιρροής (trading in influence, traffic d'influence). Για την αντιμετώπιση αυτής της υψηλής διαφθοράς δεν αρκεί να κλείσουν διάφορα νομικά "παραθυράκια" που επιτρέπουν τη φαλκίδευση των διαγωνισμών για προμήθειες ή έργα μέσω ασαφών όρων και προϋποθέσεων. Απαιτείται επιπλέον ο αμείλικτος έλεγχος στις πηγές χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων, τα οποία, λόγω του πολυέξοδου συστήματος λειτουργίας τους, αναγκάζονται συχνά να αναζητούν και να διασφαλίζουν μίζες (μέσω όχι πάντοτε αναγκαίων παραγγελιών για οπλικά συστήματα κ.λπ.)⁴⁰, ώστε να συντηρούν τις κομματικές τους στρατιές και να αντεπεξέρχονται στις δαπανηρές προεκλογικές τους εκστρατείες⁴¹.

σελ. 72 επ.).

39. Βλ. ιδίως *Ιω. Ανδρουλάκη*, Αδικήματα διαφθοράς στον οικονομικό τομέα. Η διαφθορά στον οικονομικό τομέα με ιδιαίτερη αναφορά στην ανάθεση έργων και προμηθειών, εις: *Νέστ. Κουράκη* (εκδοτ. επιμ.), Τα Οικονομικά Εγκλήματα II (ειδικό μέρος), Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλης, 2007 (με τη συνεργ. *Δημ. Λ. Ζιούβα*), σελ. 333-376 και *του ιδίου (Ioannis N. Androulakis)*, Die Globalisierung der Korruptionsbekämpfung, Baden-Baden: Nomos, 2007, ιδίως σελ. 53 επ. Για μian απαρίθμηση τέτοιων υποθέσεων «υψηλής διαφθοράς» που εκκρεμούν στην Ελληνική Δικαιοσύνη, όπως αυτές περί υποβρυχίων, πυραυλικών συστημάτων ή άλλων οπλικών συστημάτων, «στημένων» αγώνων κ.λπ., βλ. τα σχτ. ειδοσηογραφικά σημειώματα της *Ιωάννας Μάνδρου* στην εφημ. «Καθημερινή» της 29.4.2012, σελ. 27 και της 27.10.2012, σελ. 14.

40. Πρβλ. *Mich. Walzer*, Το κόστος της πολιτικής, άρθρο στην "Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία", της 6.7.2008, σελ. 26. Η επισήμανση αυτή έχει πάντως γενικό χαρακτήρα και δεν αφορά κατ' ανάγκη τη χώρα μας, δεδομένου ότι, ως προς την Ελλάδα, εάν εξαιρέσει κανείς τις παραδοχές που ακούσθηκαν δημόσια για το θέμα αυτό από ορισμένους κατηγορούμενους, όπως π.χ. από τον κ. *Μιχ. Χριστοφοράκο* (<http://www.thermopilai.org/content/mikhales-khristophorakos-%3C%3Cplerona-ta-duo-kommata-eos-kai-2007%3E%3E>), δεν έχουν ακόμη τεκμηριωθεί με άλλον τρόπο μέχρι στιγμής (Μάιος 2013), έστω και εν μέρει, περιπτώσεις εισροής "μαύρου χρήματος" σε ταμεία ελληνικών πολιτικών κομμάτων.

41. Σημαντικές είναι εδώ οι «Προτάσεις για την αντιμετώπιση της διαφθοράς και διαπλοκής μέσω της χρηματοδότησης των πολιτικών και των κομμάτων», όπως αυτές δημοσιοποιήθηκαν τον Δεκέμβριο 2010 από τη «Διεθνή Διαφάνεια – Ελλάς» (<http://www.transparency.gr/Content.aspx?page=26>) Προτάσεις ΔΔ-Ε για το

Η αντιμετώπιση των παραγόντων αυτών που εκτρέφουν τη διαφθορά, σε συνδυασμό με μian εξορθολογισμένη εκστρατεία ενημέρωσης του κοινού για την τεράστια ζημιά, ηθική και υλική⁴², που προκαλεί σε όλους η διαφθορά, την ταχύτερη εκδίκαση των συναφών υποθέσεων⁴³ και με μια βελτίωση στη λειτουργία των θεσμών της διαφάνειας (π.χ. πρόγραμμα "Διαύγεια"⁴⁴) και των ελεγκτικών μηχανισμών κατά της διαφθοράς, θα μπορούσαν ενδεχομένως αρκετά σύντομα να καταστήσουν τη χώρα μας ένα ενδιαφέρον παράδειγμα αλληλλαγής επί τα βελτίω ακόμη και στον τομέα της διαφθοράς.

Πολιτικό Χρήμα 2010.

42. Όπως ορθά έχει παρατηρηθεί, η διαφθορά «θίγει την ουσιαστική λειτουργία της δημοκρατίας, υπονομεύει το κύρος και τη λειτουργία των θεσμών της, την ισονομία των πολιτών, το σύστημα εγγύησης των ατομικών ελευθεριών και διασφάλισης των κοινωνικών δικαιωμάτων, τέλος και αυτή την αξιοπιστία της χώρας»: βλ. *Ν. Μπιτζιλέκη*, Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα, ΠoinXp 2009, 97. Επίσης, σύμφωνα με τα προόμια στη Σύμβαση ΟΟΣΑ 1997 για την καταπολέμηση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημοσίων λειτουργών (κυρωτικός Ν. 2656/1998, ΚΝοΒ 46: 1998, 2310) και στην Ποινική Σύμβαση για τη διαφθορά (κυρωτικός Ν. 3560/2007, ΚΝοΒ 55: 2007, 949), η διαφθορά απειλεί το Κράτος Δικαίου, τη Δημοκρατία και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, παρεμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη και τον ανταγωνισμό και θέτει σε κίνδυνο τα ηθικά θεμέλια της κοινότητας. Ωστόσο, δεν πρέπει να παροράται και το γεγονός ότι η ίδια η καταπολέμηση της διαφθοράς μπορεί από την πλευρά της να οδηγήσει σε οικονομικές ή άλλες ακρότητες που υπονομεύουν το Κράτος Δικαίου: πρβλ. *Mir. Delmas-Marty/ St. Manacorda*, Corruption. A Challenge to Constitutional Government and Democratic Society, in: Cahiers de Défense sociale, 1997, 17-31. Επίσης, μπορεί να οδηγήσει, λόγω της επιδιωκόμενης διαφάνειας, σε άρση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων: για το θέμα αυτό βλ. *Σπ. Β. Βλάχοπουλου*, Διαφάνεια της κρατικής δράσης και προστασία προσωπικών δεδομένων, Αθήνα-Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλης, 2007, ιδίως σελ. 172 επ., όπου και διάκριση μεταξύ προσώπων που συμμετέχουν στον πολιτειακό και πολιτικό βίο της χώρας και τρίτων προσώπων.

43. Σχετικές είναι οι τροποποιήσεις που έγιναν με τα ά. 16 Ν. 3849/2010, ά. 1 περ. β' Ν. 4022/2011 και ά. 75 Ν. 4139/2013. Πάντως στην πράξη οι υποθέσεις διαφθοράς στη χώρα μας δεν φαίνεται να προχώρησαν έως τώρα σε ταχεία δικαστική εκκαθάριση: βλ. σχτ. σημείωμα της *Ιωάννας Μάνδρου* με τίτλο «Λιμνάζουν οι υποθέσεις διαφθοράς» στην εφημ. «Καθημερινή» της 15.3.2012, σελ. 5.

44. Ν. 3861/2010. Προς την ίδια κατεύθυνση διαδικτυακής διαφάνειας κινείται και η υποχρέωση δημοσιοποίησης στον Τύπο και στον διαδικτυακό τόπο της Βουλής των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης από υπόχρεα πρόσωπα, π.χ. βουλευτές, όπως η υποχρέωση αυτή θεσπίσθηκε με το ά. 56 Ν. 3979/2011.